

Д. Я. ТЕЛЕГІН

НЕОЛІТИЧНА СТОЯНКА В УРОЧИЩІ БОНДАРИХА

Стоянка в урочищі Бондариха розташована на південь від Ізюма, Харківської області, на відстані 4—5 км від міста. Урочище знаходиться на краю борової тераси лівого берега Дінця, яка, утворюючи в цьому місці мис, безпосередньо підходить до річки та її стариці — затоки Вербової ями (рис. 1). По північній околиці урочища протікає безіменний струмок, з півдня і сходу прилягають невеликі заболочені озера-стариці, а з північного заходу на відстані 1 км розміщено невелике, але глибоке, добре відоме рибалкам Судейське озеро.

Стоянка в урочищі Бондариха була виявлена в 1920 р. місцевим лісничим В. Ю. Богдановичем. Різноманітність і багатство знахідок на ній привертала увагу М. В. Сібільова, який неодноразово відвідував її. В 1924—1925 рр. П. П. Єфіменко провів на стоянці невеликі шурфувальні роботи¹.

П. П. Єфіменко та М. В. Сібільов відзначали наявність в урочищі двох стоянок: макролітичної (Бондариха 1) і мікролітичної (Бондариха 2).

В 1950 р. урочище обслідувала Донецька археологічна експедиція. Виявилось, що стоянка Бондариха 1 розміщена на схилі борової тераси і зовсім розмита. На стоянці Бондариха 2, розташованій топографічно значно вище (7 м над заплавою), шурфуванням було виявлено неолітичний культурний шар.

В 1951 р. на стоянці Бондариха 2 розкопки проводились автором.

Розкоп закладено вздовж уступу борової тераси. Розкрита площа становила 170 м². Дослідження стоянки не закінчено. Культурний шар, як про це свідчили шурфи, продовжується в усі сторони від розкопу.

Для з'ясування характеру геологічних нашарувань дюни нами була зроблена зачистка вздовж відслонення тераси (27 м), а також прокладена траншея перпендикулярно до цієї зачистки і берега річки (10 м). Ця траншея уступами доведена до заплавної відкладів.

В тих місцях, де дюна не зазнала руйнувань, простежується однакова послідовність шарів піску (рис. 2), а саме: під гумусованим лесовим ґрунтом залягає сіробоурувате підґрунтя, ще нижче — світлий пісок — основа дюни, очевидно, еолового походження. Зверху всі ці нашарування перекриті пізнім сіруватим еоловим піском, в якому немає археологічних знахідок. В багатьох місцях поверхня дюни була дуже пошкоджена при побудові вогнищевих ям та житлових споруд в епоху бронзи і в пізніший час.

Неолітичний горизонт залягав *in situ* лише на тих ділянках розкопу, які не зазнали руйнувань, зокрема поблизу неолітичного вогнища (рис. 2).

¹ Результати не опубліковані.

В тих місцях розкопу, де неолітичний горизонт не був зруйнований, кремінні знахідки завжди лежали більш патинізованим боком догори. Це особливо помітно на великих виробках.

Цікаво, що під кожною великою кремінною річчю, знятою з місця її валягання в шарі, зразу починався світлий пісок — основа дюни, тоді як навколо знахідок такого різкого переходу не помітно: тут сіробурий пісок переходить у світлий поступово. Останній починається на 5—7 см нижче, ніж під крупними знахідками. Цей факт свідчить про давність неолітичного горизонту, який може відноситися до часу формування ґрунтового шару дюни.

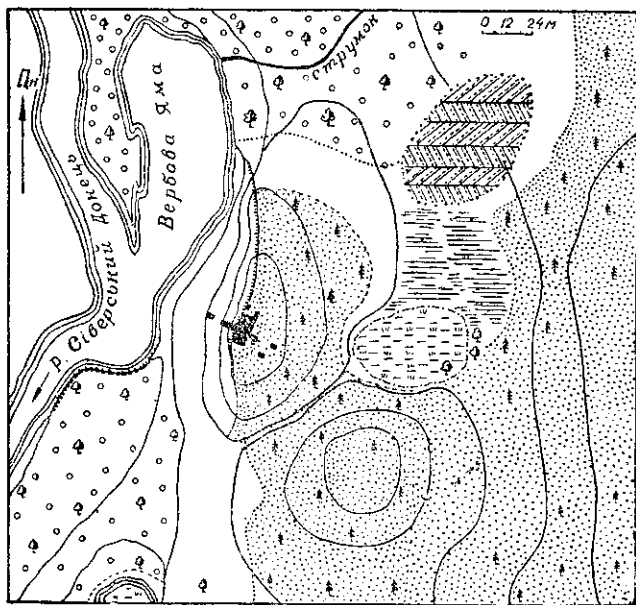

Рис. 1. Урочище Бондариха. Місця шурфів та розкопу (показані чорною фарбою).

Кремій тих ділянок розкопу, де неолітичний горизонт зруйновано, завжди був забруднений вугіллям. Різниця в ступені патинізації верхніх і нижніх площин кремінних знахідок тут не спостерігалася.

Глибина залягання неолітичного горизонту дорівнює 55—65 см від сучасної поверхні. Помітно деяке зниження рівня залягання культурного горизонту в північно-східному напрямку (1 см на 1 м), що в загальних рисах відповідає схилу сучасної поверхні. Товщина неолітичного горизонту — близько 10 см. Своім кольором він не відрізняється від ґрунту, що оточує цей горизонт. Лише на місці неолітичного вогнища і навколо нього помітне деяке потемніння сіробурого піску.

Залишки цього вогнища розчищені в центральній частині розкопу (кв. 46). Вогнище мало неправильну овальну форму, розміри його 90 × 60 см. Найбільша глибина вогнища становила 12 см. Пісок, що заповнював вогнище, містив перепалений кремій і дрібні вуглики.

В культурному шарі виявлена велика кількість кремінних виробів, відщепів і уламків кременю. По площі розкопу кремінні знахідки розміщені більш-менш рівномірно. В місцях їх скупчення (кв. 22, 44) нараховується до 40—50 екземплярів на 1 м².

В шарі знайдено близько 50 фрагментів неолітичної кераміки, а також кусочки вохри.

На стоянці виявлено «скарб» неолітичного часу, який складався з кремінних виробів і вохри.

Всі кремінні вироби з одного боку вкриті молочнобілою, а з другого — голубуватою патиною. Вироби не мають жодних слідів обкочування.

Кремінний інвентар складається з нуклеусів (20), ножеподібних пластин (106), сокир-різаків (4), поперечних сколів з них (43), свердел (7), скребків (96), різців (53), трапецій (6), пластинок із скошеним кінцем (3), пластинок із затупленою спинкою (6) і відщепів (3000).

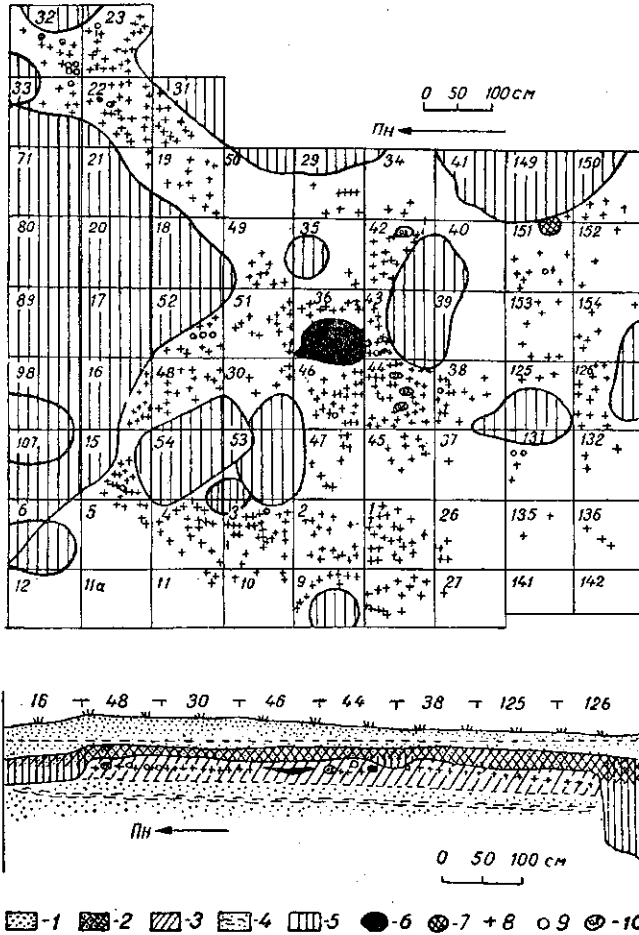

Рис. 2. Бондариха. План та розріз центральної частини розкопу.

1 — сірий еоловий пісок; 2 — гумусований пісок (лісовий ґрунт); 3 — сіробувуватий пісок (підґрунт); 4 — ясножовтий пісок з прошарками орштейну; 5 — руйнування в нашаруваннях; 6 — вогнище; 7 — «скарб»; 8 — кремій, 9 — кераміка; 10 — вохра.

Нуклеуси за характером знятих з них пластин можна поділити на три групи.

Перша група. 3 маленькі, конусовидні, багатогранні, тобто типово мікролітичні нуклеуси. Середній з них має довжину 47, діаметр верхньої площини 17 мм (табл. 1, 1). На ньому є до 15 негативів від знятих пластин, ширина яких не перевищує 5—6 мм. Верхня площадка має численні сліди підправки. Нуклеус був викинутий, очевидно, після того, як з нього було невдало сколено 2 пластини, що виклинилися.

Друга група. 6 невеликих, майже рівних екземплярам першої групи, але цілком відмінних за характером знятих пластин нуклеусів. Тут негативи ударних бугорків глибокі, фасетки не мають тієї правильності обрисів і одноманітності розмірів, які властиві мікролітичним нуклеусам. Один із них має розміри 50×20 мм та форму, близьку до конусовидної; верхня площадка округлена.

Третя група. 8 нуклеусів, що за технікою зняття пластин нагадують екземпляри другої групи. Ознакою для визначення третьої групи, є, крім дещо більшого розміру нуклеусів, також наявність на них бокової рівної площини, з якої сколювання пластин не провадилось. Іноді ця площина формувалася поперечними сколами. Фасеткам знятих пластин властивий ще більш «відбивний» характер. Негативи ударних бугорків дуже глибокі, що надає верхній площині нуклеусу значну зубцюватість. Типовий екземпляр цієї групи нуклеусів зображений на табл. I, 2. Його розміри 50×35 мм, форма близька до піраміди, розсіченої по вертикалі «боковою площиною».

Окремо стоїть один нуклеус (табл. I, 3), який за розмірами перевищує всі розглянуті вище зразки. Формою він близький до нуклеусів третьої групи: бокова площина на ньому сформована багатьма дрібними сколами. Розміри цього екземпляра 78×53 мм. Верхня площадка має численні сліди підправки. Ознакою, що дозволяє виділити цей нуклеус окремо, є мікролітичний характер знятих з нього пластин. Виділений нуклеус, очевидно, є прикладом того, яку форму і розміри мають мікролітичні нуклеуси в початковій своїй фазі.

До числа нуклеусів можна віднести уламки жовен великих розмірів, з яких знято відщепи. Характерно, що ці уламки також мають «бокову площину».

На стоянці виявлено 4 відбійники і 2 відтискувачі. Останні мають характерну для цих знарядь зглаженість робочого краю.

Зібрано близько 50 маленьких, типово мікролітичних, цілих і в уламках пластинок (табл. I, 4, 5). Всі вони мають мініатюрну ударну площадку і ударний бугорок. Середня довжина цих пластин 50—60 мм, ширина 5—6 мм. В перерізі вони здебільшого трапецієвидні.

Така ж кількість і пластин, які за формою, пропорціями та технікою виготовлення аналогічні мікропластинам, але мають більші розміри (табл. I, 10). Їх ширина в середньому дорівнює 9—12 мм, довжина 80—100 мм. Слід зауважити, що різкого переходу від мініатюрних мікропластин до цих пластин немає. Навпаки, їх зв'язує ціла серія пластинок середніх розмірів.

В горизонті виявлено не більше двох десятків грубих, неправильно-ограничених пластин, часто з коркою жовна.

Більшість пластин використовувалась як ріжучі знаряддя (ножі). Про це свідчить наявність підретушовки ріжучих країв пластин, а також пощербленість — сліди використання. Деякі пластини мають заполіровку. Ножі іноді закінчуються заокругленим скребком (табл. I, 12). Частина пластин має пощербленість однобічну, інші — двобічну (табл. I, 11), на деяких вона розміщена ближче до ударного бугорка, на інших — до кінця пластини. Одна велика неправильно-ограничена пластина використовувалась як дворучне скребло. На ній помітні сліди спрацьованості лише на середині (табл. I, 16).

Як дрібні мікролітичні, так і більші пластини вживались для виготовлення різноманітних вкладишевих виробів: пластинок із затупленою спинкою, пластинок із скошеним кінцем, трапецій і перетинів пластин.

Пластинки з затупленою спинкою (табл. I, 9) виготовлялися з мікропластин, найчастіше таких, які мають трапецієвидний перетин. Спинка цих виробів затуплена крутою ретушню, протилежний гострий бік —

без обробки. Ретушню іноді оббито майже половину ширини мікропластини, від чого пластинка з затупленою спинкою стала дуже вузькою (4—5 мм). Довжина цілих зразків — до 30 мм. Кінці пластинок також затуплені ретушню.

Пластини із скошеним кінцем (табл. 1, 14, 15), на жаль, не складають серії. Одна з них виготовлена з пластини, трапецієвидної в перерізі,

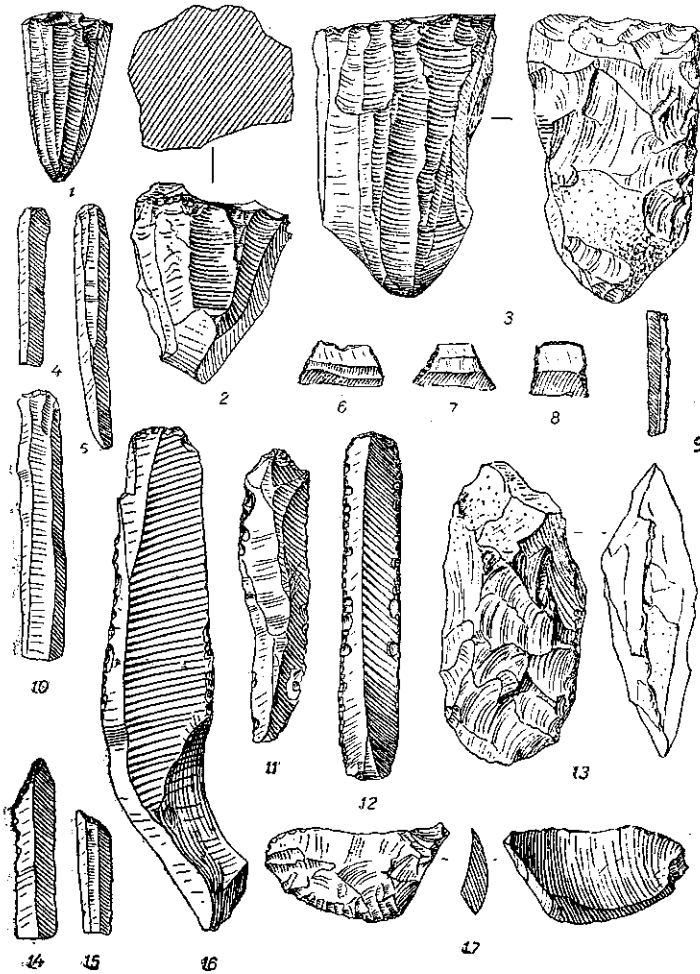

Табл. I. Бондариха 2. 1—3 — нуклеуси; 4, 5, 10 — пластини; 6—8 — трапеції; 9 — пластинка із затупленою спинкою; 11, 12, 16 — пластинки з ретушню, 13 — сокира-різак, 14, 15 — трапеція із скошеним кінцем; 17 — скол із сокири-різака.
1/2 н. в.

дві — з трикутних. Різні вони і за розмірами (від 28 до 48 мм). Дві з них мають скіс з лівого боку, одна — з правого (якщо дивитися з боку спинки). Скіс формувався за допомогою крутої крайової ретуші. Дві пластинки на своєму гострому кінці мають маленький скол, що нагадує різцевий.

Трапеції виготовлені з пластинок середніх розмірів. Три з них мають видовжені пропорції (табл. I, 6, 7); дві — ширші пропорції (табл. I, 8). Бокові сторони цих виробів підправлені крутою ретушню, лише в одному випадку формування трапеції досягнуто з допомогою «різцевих» ско-

лів. Три трапеції по верхній основі мають пощербленість, можливо, сліди використання.

На стоянці виявлена значна кількість перерізів великих, середніх і дрібних пластин. Вони мають різноманітну форму (прямокутну, трапецеївидну) і неоднакові розміри. Деякі мають пощербленість — сліди використання.

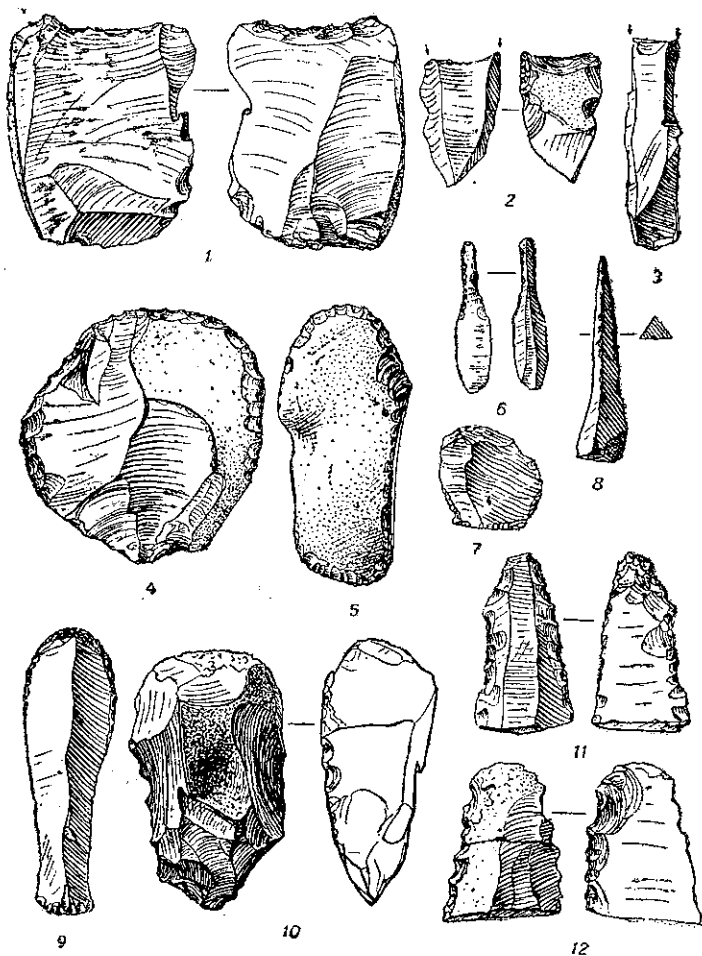

Табл. II. Бондариха 2. 1—3 — різці, 4, 5, 7, 9 — скребки, 6, 8 — проколки, 10 — клин, 11, 12 — свердла. $\frac{1}{2}$ н. в.

Серед кремінного інвентаря стоянки є чотири сокири-різакі (табл. I, 13). Це овальні в поперечному перерізі, витягнуті по довгій осі знаряддя розміром близько $900 \times 50 \times 20$ мм. Виготовлені вони з невеликих жовен (в трьох випадках із залишками кори жовна) шляхом нанесення систематичних бокових сколів. Робочий край сформований поперечними сколами. Довжина ріжучої грані 15—20 мм, на ній є залишки давньої пощербленості.

Серед знарядь, виготовлених в макролітичній техніці, досить цікавим є клин. Ознакою, що дозволяє твердити про використання цього знаряддя саме для розколювання дерева, є навмисне модельована боковими сколами клиноподібна форма, а також сліди значної збитості на обушковій частині, яка зазнала численних ударів (табл. II, 10).

Значне поширення на стоянці мали свердла (табл. II, 11, 12). Вони виготовлялися з великих і грубих, трикутних в перерізі пластин. Про використання цих виробів як свердел свідчить характер спрацьованості робочого краю. Кінець знаряддя дуже згладжений і зім'ятий, на бокових сторонах помітні защерблини, які направлені в один бік і відповідають обертовому руху знаряддя навколо своєї осі під час роботи. Всі виявлені свердла зламані в давнині.

Трикутні в перерізі пластинки невеликих розмірів, що мають аналогічні сліди спрацьованості, використовувались напевно як проколки (табл. II, 8). Деякі проколки були виготовлені з мікролітичних пластин (табл. II, 6).

Говорячи про знаряддя для обробки дерева, не можна не сказати про так звані «сколи з сокир-різаків» (табл. I, 17).

Основними ознаками цих сколів, які з першого погляду нагадують звичайні відщепи, є те, що вони обмежені не двома площинами, як відщеп («спинкою» і «черевцем»), а трьома: «спинкою», «черевцем» і «проміжною гранню» між ними. Остання розміщена, звичайно, під гострим кутом до «спинки» і тупим до «черевця». На «черевці» чітко виділяється ударний бугорок, відбивна хвиля, є ударна площадка. Все це не викликає сумніву, що саме «черевце» сколів є їх відбивною поверхнею. Така форма сколів дала підставу трактувати їх як сколи з сокирок, «спинка» і «проміжна грань» яких є частинами граней, що обмежують лезо сокири. Знімаючи спритним боковим ударом такий скол, первісний майстер формував чи підправляв робочий край сокири-різака.

Розміри цих виробів більш-менш однакові: довжина 40—50 мм, ширина 3—4 мм, товщина майже ніколи не перевищує 10 мм.

Різці виявлені в значній кількості. Майже всі вони виготовлені із масивних відщепів або товстих і грубих пластин. Переважну більшість з них (25) слід віднести до групи подвійних. Для них характерна наявність угнутого підретушованого чи дуже спрацьованого скобелевидного кінця, по обох краях якого нанесені різцеві сколи (табл. II, 1, 2, 3). Площина таких сколів звичайно стоїть під прямим кутом до площини «черевця» пластини чи відщепу, з якого виготовлено різець. Різцеві сколи здебільшого не мають підправки. Частина подвійних різців із скобелевидним кінцем, однак, має плоскі, що заходять далеко на «черевце», пластини (відщепу), сколи. В цьому випадку створювалась міцна ріжуча грань. Крім подвійних різців із скобелевидним кінцем, в культурному шарі виявлено два серединні різці, п'ять різців на куті зламаной пластини (два з них на мікропластині).

Поряд з різцями в культурному шарі стоянки виявлено близько 50 різцевих сколів. Деякі з них вдалося підібрати до різців, що дає цікавий матеріал для спостережень над технікою виготовлення цих знарядь. Для виготовлення різця насамперед відретушовувався кінець пластини (уламка кременю), а потім наносились різцеві сколи.

Скребки складають найпоширенішу категорію знарядь. Вихідним матеріалом для їх виготовлення були великі відщепи і пластини (табл. I, 4, 5, 7, 9). Кілька екземплярів виготовлені на уламках кременю. За розмірами скребки досить великі. Округлі екземпляри мають діаметр до 60—70 мм. Малих скребків, розміром менше 30—40 мм в діаметрі, виявлено небагато (табл. II, 7). Мініатюрних скребків зовсім немає.

На особливу увагу заслуговує наявність неолітичної кераміки, що значно підвищує наукове значення цієї стоянки. Всього в культурному шарі вдалося зібрати близько 50 великих і дрібних уламків глиняного посуду. На деяких фрагментах можна помітити цілі пучки жолобків від вигорілих під час випалу горщика травинок. Окремі стеблини залягають тут не безладно, а завжди в горизонтальному положенні (рис. 3, 4). Глиняна маса вимішана погано і досить грудкувата. Крім рослинної

домішки, в тісті є також дрібний пісок. Можливо, частина його була штучною домішкою. Про характер і ступінь випалу можна судити з кольору зламу черепка, три чверті якого мають сірозеленуватий колір; лише четверта частина зламу, що відповідає зовнішній поверхні черепка, має червонувате забарвлення. Такий характер зламу свідчить про процес випалу, при якому не досягалося врівноваження температури випалу з внутрішньої і зовнішньої поверхні посуду. Такі умови, очевидно, склалися при випалі посуду у вогнищі на вільному повітрі. Погана вимішаність і недостатній випал є причинами значної крихкості кераміки. Саме тому, мабуть, нами не виявлено жодного фрагмента кераміки на ділянках розкопу, які зазнали руйнування.

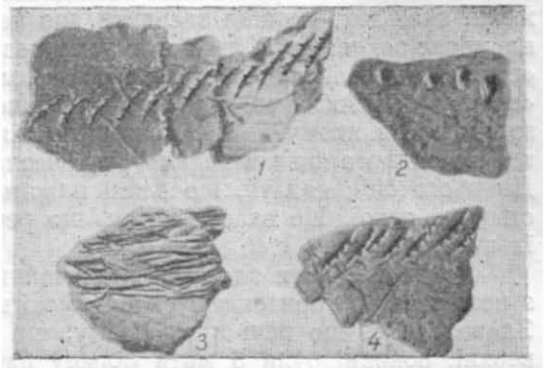

Рис. 3. Бондариха 2. 1—4 фрагменти кераміки.

Поверхня посуду старанно згладжена, іноді помітні сліди лошіння. На внутрішньому боці помітне смугасте гребінцеве згладження.

Виявлені черепки належали двом або, принаймні, трьом посудинам. Обмежена кількість черепків, відсутність донець і вінець позбавляє можливості встановити форму посуду. Можна припустити, що посуд був гостродонний. Про це свідчить різке зменшення донизу діаметру згину

деяких черепків, що розміщувались біля донець посуду. Серед черепків немає жодного, який би вказував на наявність у посуду плічок. Фрагменти завжди мають зігнутість лише по одній осі (вертикальній). Напевне, вони належали конічним горщикам, верхній діаметр яких дорівнював 20—25 см. Товщина стінок — 0,8 см. Кераміка мала орнаментацию. В числі орнаментальних елементів — відтиски гребінця і тупого кінця палички. Відтиски розміщені у вигляді горизонтальних рядів (рис. 3, 1—4).

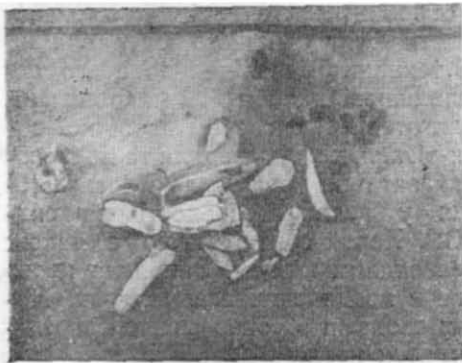

Рис. 4. Бондариха 2. «Скарб» in situ.

Окремо слід зупинитись на розгляді своєрідної знахідки, що складалася з 9 скребків, однієї сокири-різака, ножеподібних пластинок з слідами утилізації і 275 г червоної вохри. Обставиною, що дозволяє виділяти названі матеріали окремо, є особливі умови їх виявлення (рис. 4). Всі ці речі і вохра були знайдені в давній ямці, верхній зріз якої був помічений на 5 см нижче культурного шару стоянки. Ямка глибиною 15—18 см мала округлу форму і діаметр у верхній частині близько 30 см. Її заповнення відрізнялося темнішим і трохи червонуватим кольором. В заляганні кремінних знарядь помітна деяка своєрідність. Скребки лежали один на одному робочими кінцями здебільшого в один бік; пластини, які щільно прилягали одна до одної, часто лежали руба. В культурному ж шарі стоянки кремінні речі завжди лежали пліском і ніколи не перекривали одна одну. Шматочки вохри (в кількості 35) густо наповнювали ямку. Деякі з них вдалося склеїти. Очевидно, в дав-

нину було заховано один чи кілька великих кусків, які потім розкришилися. На поверхні шматків вохри помітні сліди скребіння і різання їх, напевне, скребками і кремінними пластинами.

Зіставляючи всі ці факти, а саме: наявність штучної заглибини, насиченої виключно кремінними знахідками і вохрою, своєрідність в положенні знахідок,—можна твердити, що цей інвентар в давнину і був кимсь навмисне захований. Отже, в даному разі ми маємо справу з своєрідним «скарбом» неолітичної доби. Про неолітичний вік бондарихінського «скарбу» свідчить те, що він, по-перше, залягав нижче неолітичного горизонту, в якому не було помічено ніяких порушень, по-друге, характер кремінного інвентаря скарбу і неолітичного горизонту аналогічний. До цього слід додати, що деякі пластини із скарбу вдалося підібрати одну до одної. Це вказує на те, що речі були заховані зразу ж після їх виготовлення.

До деякої міри здається незвичайним, однак, те, що кремінні речі з неолітичного горизонту і скарбу мають однаковий ступінь патинізації. Здавалося б, що речі з горизонту, які деякий час залишались на поверхні, повинні були б мати більшу патинізацію, ніж кремінні із захованого в пісок скарбу. Напевне, швидкість патинізації кременю на даній поверхні стоянки і у виявленій ямці була приблизно однакова. Про те, що кремінні речі скарбу патинізувалися вже будучи складеними в ямку, свідчить деяка своєрідність їх патинізації. На скребках і пластинках помітні широкі смуги з меншою патинізацією, які відповідають, як це вдалося прослідкувати при розборці речей скарбу, місцям перекривання (підстилання) одних пластин іншими.

Підсумовуючи наслідки дослідження стоянки в урочищі Бондариха, слід відзначити насамперед той важливий факт, що тут кераміка і кремінний інвентар міцно пов'язуються в один комплекс умовами залягання. Торкаючись питання техніки обробки кременю і виготовлення з нього знарядь, доводиться констатувати факт сумісного існування на стоянці мікролітичної і макролітичної техніки. Відповідно до цього тут використовувались одночасно мікрівкладишеві вироби і макролітичні знаряддя, під якими розуміють грубі, виготовлені способом двобічної оббивки знаряддя деревообробки—сокири-різаки, клини, свердла та ін. З особливостей кремінного інвентаря слід вказати на повну відсутність дрібних круглих скребків, представлених у великій кількості на синхронних стоянках степової смуги УРСР. Характерною рисою є також домінування подвійного різця із скобелевидним кінцем. Знаряддя цього типу на стоянках України відомі лише в поодиноких екземплярах. Названий тип різця разом з характерними сколами з сокир взагалі виділяють донецькі стоянки серед інших пам'яток неоліту України.

Отже, основним вихідним матеріалом для виготовлення кремінних знарядь були, з одного боку, пластини і, з другого — відщепові форми. Високоякісні вироби, виготовлені з пластин, використовувались в оснащенні вкладишевих металевих мисливських знарядь, тобто для потреб полювання на дичину і рибу. Двобічно оброблені знаряддя з відщепів і уламків кременю вживались при обробці дерева, ними ж виконувались різноманітні побутові роботи.

Таким чином, в техніці жителів стоянки поряд з епіпалеолітичними традиціями мікролітичної техніки вже широко були розвинуті також макролітичні прийоми виготовлення знарядь.

Значною примітивністю відзначався глиняний посуд, який використовувався жителями цієї стоянки. Поки що кераміка з Бондарихи 2 є найранішою з Дінця взагалі. Вона, напевно, передує ямковій кераміці, яка відома для місцевих пізньонеолітичних стоянок.

Все сказане дає підставу твердити про належність родової групи, яка залишила матеріали дослідженої стоянки, до раннього етапу розви-

нутого неоліту. Серед численних неолітичних стоянок Дінця Бондариха 2 знаходить аналогію в матеріалах стоянки Устя Осколу 2 (нижчий горизонт), Студенок 4, 5, а також може бути зіставлена з пізніми, за визначенням М. В. Сібільова, так званими «мікролітичними» стоянками (Грушеваха 1, Букіно 5).

Матеріальна культура населення розглянутої стоянки більш близька до культури лісостепових племен, ніж до степових. Виходячи з характеру кремінного інвентаря, можна говорити про хронологічну близькість стоянок типу Бондарихи 2 і третього горизонту стоянки в урочищі Піщаному з Волині¹. Кераміку Бондарихи 2 можна зіставити з ранньою групою кераміки з Микільської слобідки (околиці Києва)².

Стоянки в урочищі Бондариха, а разом і вся відповідна група донецьких стоянок, напевне, синхронні стоянкам типу Сурського 2 з Надпоріжжя, оскільки кераміка з Устя Осколу 2 (нижній горизонт) і Сурського аналогічна.

Д. Я. ТЕЛЕГИН

НЕОЛИТИЧЕСКАЯ СТОЯНКА В УРОЧИЩЕ БОНДАРИХА

Резюме

Стоянка Бондариха 2 расположена на краю боровой террасы левого берега Северного Донца, южнее г. Изюм. Раскопана автором в 1951 г. Раскрыто 170 м². Обнаружен культурный слой неолитического времени. Кострище и значительная часть инвентаря залегали *in situ*. Инвентарь включает нуклеусы, ножевидные пластины, топоры-резакы, сколы с них, сверла, скребки, резцы, трапеции, пластины со скошенным концом, пластинки с затупленной спинкой, отщепы, керамику, украшенную гребенчатым орнаментом, и кусочки охры.

Всего находок свыше 3000, среди которых около 200 орудий труда и 50 фрагментов керамики.

На стоянке, в ямке, обнаружен «клад» неолитического времени, состоящий из кремневых орудий и 275 г красной охры.

Стоянка датируется ранней порой развитого неолита лесостепной части Украины.

¹ І. Ф. Левицький, Стація в ур. Піщаному біля Народич, Антропологія, IV, К., 1931.

² Розкопки В. М. Даниленко, див. О. Г. Шапошнікова, Пам'ятки неоліту та трипільської культури в районі Києва, Археологія, VIII, К., 1953.